

Etappp 10

Från alfa till Antigone

Staffan Edmar

Etapp 10

Den hellenistiska tiden 323-31 f.Kr

Hellenismen är en modern benämning på tiden från Alexander den stores död till kejsar Augustus erövring av Egypten. Den innebär en sammansmältning av grekiska grundelement med orientaliska sådana.

Efter Alexanders död delades riket av hans generaler i ett flertal stater, bl.a. Makedonien, Syrien, Pergamon och Egypten.

Makedonien (inkl. Grekland) lades under Kassandros. Kungarna Filip V och Perseus (179-168 f.Kr.) förde krig mot romarna, något som så småningom resulterade i att Grekland år 148 f.Kr. förvandlades till en romersk provins, kallad *Achaea*.

Syrien tillföll Seleukos I. Det seleukidiska riket med huvudstaden Antiokia sträckte sig från Syrien och österut (bl.a. Persien). Huvuddelen av landet erövrades år 67 f. Kr. av romarna.

Pergamon utgjorde västra delen av nuvarande Turkiet. Där verkade bl.a. de konstälskande kungarna Attalos och Eumenes. Landets siste kung testamenterade år 133 f. Kr. riket till Rom.

Egypten lades under Ptolemaios I. Därefter härskade där 13 kungar, alla med namnet Ptolemaios. Den sista regenten, *Kleopatra*, besegrades av *Octavianus (Augustus)* vid *Actium* 31 f.Kr. Denne besatte därefter Egypten och Kleopatra tog sitt liv.

Egypten hade i början av 200-talet f.Kr. en ledande intellektuell roll genom att de ptolemeiska kungarna grundade *biblioteket i Alexandria* och dess vetenskapliga centrum, *Mouseion* (därav ordet museum). De tekniska uppfinningarna under den ptolemeiska tiden var imponerande (*Arkimedes* t.ex. fann lagen för specifika vikten). Det fanns också en livaktig konstnärlig verksamhet, där konstnärernas uttrycksförmåga blev större än tidigare. Vi möter realism och ibland nästan naturalism och porträtten blir alltmer verklighetstroga. Allt detta influerade starkt på romersk konst. Litteratur från området blev under hellenismen också viktig för romersk poesi, t.ex. för *Catullus*, *Vergilius* och *Horatius*. Under hellenismen fortlevde ett antal klassiska filosofiska riktningar, t.ex. den platonska akademien. Även Aten förblev en nyckelort, och i centrum stod de nya filosofiska skolorna, *stoicism* och *epikurism*. För båda var huvudfrågan, hur man skulle vinna den högsta lyckan.

Alexander hade vuxit upp med den attiska dialekten av grekiskan och förde den med sig på sina erövringståg. Den kallades **κοινή διάλεκτος** 'den gemensamma dialekten' och denna benämning lever kvar som en fackterm för den hellenistiska grekiskan: *koiné*. Romarna hyste aktning för den grekiska kulturen och snart blev det en vana att unga romare skulle undervisas i och kunna grekiska (ungefär som engelska idag): grekisk filosofi och vetenskap ingick i en god uppfostran. Nya Testamentet är skrivet på *koine*.

Poseidontemplet vid Kap Sunion

Vid Kap Sunion

Detta är havet, ungdomskällan,
Venus' vagga och Sapphos grav.
Spegelblankare såg du sällan
Medelhavet, havens hav.

Lyft som en lyra mot arkipelagen
skimrar Poseidontemplets ruin.
Pelarraden, solskensvagen,
spelar den eviga havsmelodin.

Seglande gäst på förbifärden,
lyssna till marmorlyrans musik!
Full av ruiner finner du världen.
Ingen i skönhet är denna lik.

Poseidon i brons 2,1 m. hög, funnen i havet vid Kap Artemision på Euboea.

Ej mer jublas det här och klagas
inför havsgudens altarbord.
Nio pelare blott är hans sagas
ännu bevarade minnesord.

Måtte det verk du i människors vimmel
skapar från morgon till aftonglöd,
stå som en lyra mot tidens himmel,
sedan du själv och din gud är död!

Hjalmar Gullberg
Ur Kärlek i tjugonde seklet, 1933

Presens konjunktiv och aorist konjunktiv

I grekiskan uttrycker modus konjunktiv i huvudsats något önskat eller tänkt, jfr svenskans 'Leve jubilaren', 'Det *vore* bra, om du kunde komma.' Konjunktiv förekommer i grekiskan även i vissa bisatser.

Den grekiska konjunktiven bildas med långa temavokaler (η och ω i stället för ε och ο). Dessa långa temavokaler är konjunktivens 'modusvokal'. Personändelserna i presens konjunktiv och aorist konjunktiv är identiska, jfr de två uppställningarna nedan. Om det efter den långa temavokalen följer ett ι i ändelsen för 2:a och 3:e person sing. blir emellertid detta ι ett iota subscriptum (-εις > ης, -ει > η). Valet mellan presensstam och aoriststam beror på hur berättaren ser på handlingen (hans *aspekt* på handlingen kan vara *aoristisk* 'icke begränsad'). Observera att augment inte används vid aorist konjunktiv!

Jfr pres. ind.	Pres. konjunktiv (presensstam λυ-)*	Sigmatisk aor. konj. (aor. stam λυσ-)
λύ-ω	λύ-ω	λύσ-ω
λύ-εις	λύ-ης*	λύσ-ης
λύ-ει	λύ-η*	λύσ-η
λύ-ομεν	λύ-ωμεν*	λύσ-ωμεν
λύ-ετε	λύ-ητε*	λύσ-ητε
λύ-ουσι	λύ-ωσι*	λύσ-ωσι

*samma modusvokaler för tematisk aorist, rotaorist och aorist passivum

Konjunktiven har i grekiskan två användningsområden:

1 i **huvudsatser** kan konjunktiv uttrycka **en uppmaning** (s.k. hortativ konjunktiv, jfr svenskans *Må vi sjunga!* / *Låt oss sjunga!*) **eller ett förbud** (prohibitiv konjunktiv, jfr svenskans *Sjung inte!*)

Διώκωμεν τοὺς Πέρσας. Låt oss förfölja perserna!

2 i **bisatser** inledda med konjunktioner som **ὅπως**, **ἵνα** 'för att' eller **εἰ** 'om' kan konjunktiv uttrycka bl.a. **avsikt** respektive **villkor**.

Καὶ καθὼς θέλετε, ἵνα ποιῶσιν ὑμῖν οἱ ἄνθρωποι, ποιείτε αὐτοῖς ὁμοίως. *Lukas 6:31*

καθὼς såsom - **θέλω** jag vill - **ἵνα** (för) att - **ὁμοίως** *adverb* på samma sätt

Presens optativ och aorist optativ

Optativen har i grekiskan tre användningsområden:

- 1 i **huvudsatser** kan optativ uttrycka **en önskan**, ofta inledd med εἴθε 'ack om' (namnet optativ kommer av lat. *optare* = 'önska')
- 2 i **förening med partikeln ἄν** kan optativen **uttrycka en möjlighet** (*modus potentialis*: 'skulle kunna', 'kan kanske'), jfr S 115,2 eller BJ 264, 2b.
- 3 om den styrande satsen har augmenttempus **kan bisatsens indikativ eller konjunktiv vara ersatt med s.k. oblik optativ**, jfr S 120, 2 eller BJ 264, 3d

Optativens morfem **ι** är i presens och tematisk aorist föregånget av **ο** och i sigmatisk aorist av **α**. Optativens markörer är alltså i dessa optativformer **οι** resp. **αι**. Notera vidare att ändelsen för optativ 1:a person sing. aktivum ('jag') slutar på **-μι**. För optativ av rotaorister och aorist passivum hänvisas till grammatikens böjningsmönster för optativ (S 78, 79 och 80).

Uppgift 10:1 Katten och fåglarna

- 1 Αἴλουρος ἀκούσας, ὅτι ὄρνιθες τινὲς νοσοῦσι, καὶ σχηματίσας ἑαυτὸν εἰς ἰατρὸν, παρεγένετο εἰς αὐτούς.
- 2 Καὶ ἐπύθετο αὐτῶν, πῶς ἔχοιεν.
- 3 Οἱ δὲ ὄρνιθες εἶπον· "καλῶς, ἐὰν σὺ ἐντεῦθεν ἀποβαίνῃς."

1 αἴλουρος, ου, ὁ katt - ἀκούω jag hör, fut. med. ἀκούσομαι, sigmatisk aor. ἤκουσα - ὅτι att - ὄρνις, ὄρνιθος ὁ fågel, jfr ornitolog
τίς, τί någon, gen. τινός - νοσέω jag är sjuk, grek. presens här = sv. imperfekt - σχηματίζω jag gestaltar, sigmatisk aor. ἐσχημάτισα:
σχηματίζειν ἑαυτὸν εἰς ἰατρὸν 'klä ut sig till läkare'
παρα-γίγνομαι medium jag infinner mig hos, kommer till, fut. medium
παρα-γενήσομαι, tematisk aor. medium παρ-εγενόμην

2 πυνθάνομαι medium jag frågar, följs av gen., fut. πεύσομαι, tematisk aor. ἐπυθόμην - πῶς hur - ἔχω jag har, här: jag befinner mig, mår
ἔχοιεν oblik optativ styrd av ett verb i historiskt tempus

3 ἀγορεύω jag säger, fut. ἐρῶ, tematisk aor. εἶπον - καλῶς adverb
skönt, bra - ἐὰν (= εἰ om + ἄν moduspartikel som ej översätts) - ἐντεῦθεν
härifrån - ἀπο-βαίνω jag går bort, ἀποβαίνῃς (pres. konj. i villkorsbisats)

Uppgift 10:2 Konjunktiv och optativ

- 1 Εἶθε τὴν ἀλήθειαν στέργοις.
- 2 Ἡ ἐλαία ἡμῖν σκιάν ἂν παρέχοι.
- 3 Ὁ Ξενοφῶν μετέπεμψε τοὺς ῥῆλληνας,
ἵνα συμβουλευσάιντο.
- 4 Πάντα ποιήσομεν, ὅπως σε σώζωμεν.

εἶθε partikel vid önskan: 'o att' eller lämnas ordet oöversatt - ἀλήθεια, ας, ἡ sanning - στέργω jag älskar - ἐλαία, ας, ἡ olivträd - σκιά, ἂς, ἡ skugg - ἂν partikel, här med *optativ* för att beteckna en möjlighet παρέχω jag övertäcker, ger - μεταπέμπω jag skickar efter - ῥῆλλον, ῥῆλλος ὁ grek - ἵνα för att - συμβουλεύω jag ger råd, *medium* jag rådslår - ὅπως avsiktskonjunktion 'för att' - σώζω jag räddar

Den drygt 6 km långa Korintkanalen förkortar vägen mellan Adriatiska havet och Svarta havet med ca 320 km. Kanalen påbörjades av Nero 67 e.Kr.; projektet skrinlades och förverkligades först 1893. Kalkstensklippan, som Korintkanalen skär igenom, höjer sig som mest 87 m över kanalens yta.

Para ihop frågan i vänsterspalten med rätt svar från högerspalt! Om facit behövs, se föregående sidor!

1 Vilken dialekt är nya Testamentet skrivet på?	a Ptolemaius
2 Vilken gud har ett tempel i Delfi?	b ägde rum i Olympia
3 Vem hävdade tidigt att jorden rörde sig runt solen?	c Sapfo
4 Vem har författat skrifterna om Sokrates?	d Hera
5 Skulptur med lejonkropp, fågelvingar, kvinnohuvud?	e kentaur
6 Gemensamt namn för många kungar i Egypten?	f 323 f.Kr.
7 Den lydiske prinsen Pelops har gett namn åt ...?	g Platon
8 Vad kallas ett blandväsen av häst och människa?	h 31 f.Kr
9 Känd skaldinna från Lesbos?	i Kastalia
10 Åt vem är Olympias äldsta tempel tillägnat?	j sfinx
11 Varför fick de olympiska spelen just detta namn?	k Peloponnesos
12 Alexander den stores dödsår?	l Aristarkos
13 När erövrade Octavianus Egypten?	m Apollon
14 Vad hette källan för tvagning före ett besök hos oraklet i Delfi?	n koiné

Kilo/mille. Hekto/centum

Det grekiska **kilo** (grek. χίλιοι, -οι, -α) betyder 'tusen'. En **kilometer** är tusen gånger en meter. Men det latinska **mille**, som också betyder 'tusen', anger tusendelar. En **millimeter** är ju en tusendels meter.

Likasa anger det grekiska **hekto** (grek. ἑκατόν) hundra gånger. En **hektoliter** innebär hundra liter, medan en **centiliter** (lat. *centum*) är en hundraedels liter.

Idag använder tekniker och ekonomer ofta termen **KKr** (=kilo) i betydelsen 'tusen kronor' och **MKr** (μέγα 'stor') i betydelsen 'en miljon kronor'.

*Museet i Olympia. Terrakottahuvud av Atena, 490 f.Kr.
Hon bär en attisk hjälm och ett diadem dekorerat med lotusblommor.*

Några räkneord till

Grundtalet **εἷς, μία, ἓν** 'en' böjs enligt rutan nedan. Så också **οὐδείς, οὐδεμία, οὐδέν** och **μηδείς, μηδεμία, μηδέν** 'ingen'.

	Maskulinum	Femininum	Neutrum
Nom.	εἷς κάκτος	μία λύρα	ἓν δένδρον
Gen.	ἑνὸς κάκτου	μιάς λύρας	ἑνὸς δένδρου
Dat.	ἐνὶ κάκτῳ	μὲν λύρῃ	ἐνὶ δένδρῳ
Ack.	ἓνα κάκτον	μίαν λύραν	ἓν δένδρον

Den ursprungliga stammen är **sem** (jfr *semel* 'en gång'). Den blir i neutrum **ἓν** (uddljudande **ς** blir spiritus asper och slutljudande **μ** blir **ν**). Detta **ν** infördes sedan i hela neutrum och vandrade vidare in i maskulinum (dock **εἷς < ἑνς**). Femininum innehåller svagstadiet **σμ**+femininsuffixet **-ία**, vilket resulterade i **μία**.

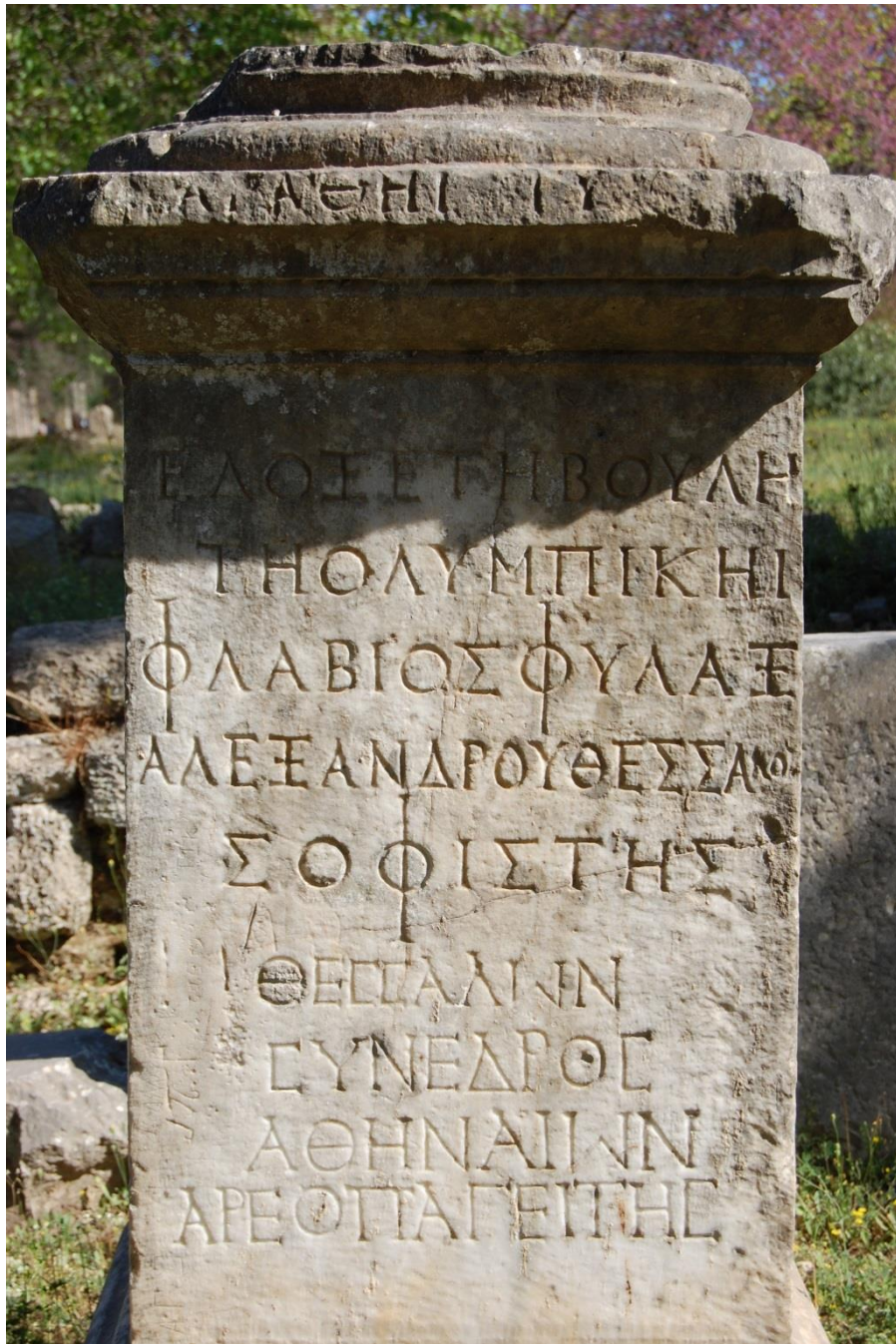
Beträffande böjningen av **δύο** 'två', **τρεις** 'tre', **τέτταρες** 'fyra' se S 49 och BJ 127. De oböjliga grundtalen 5-9 har presenterats i Etapp 2. Här ytterligare några grundtal:

10	δέκα	40	τετταράκοντα
11	ἑνδεκα	50	πεντήκοντα
12	δώδεκα	60	ἑξήκοντα
13	τρεις καὶ δέκα	70	ἑβδομήκοντα
14	τέτταρες καὶ δέκα	80	ὀγδοήκοντα
15	πεντεκαίδεκα	90	ἑνενήκοντα
16	ἑκαταίδεκα	100	ἑκατόν
17	ἑπτακαίδεκα	200	διακόσιοι, -αι, -α
18	ὀκτωκαίδεκα	300	τριακόσιοι, -αι, -α
19	ἑννεακαίδεκα	1 000	χίλιοι, -αι, -α
20	εἴκοσι(ν)	2 000	δισχίλιοι, -αι, -α
30	τριάκοντα	10 000	μύριοι, -αι, -α

Grundtalen 5-100 är oböjliga. Hundratal, utom **ἑκατόν**, samt tusental och tiotusental böjs som adjektiv i pluralis efter första och andra deklinationerna (S 49 och BJ 125-131).

Några ordningstal på grekiska och latin

1:a	πρῶτος, -η, -ον	primus, -a, -um
2:a	δεύτερος, -α, -ον	secundus, -a, -um
3:e	τρίτος, -η, -ον	tertius, -a, -um
10:e	δέκατος, -η, -ον	decimus, -a, -um

Inskrift i Olympia (varför Flabios nämns är oklart)

ΑΓΑΘΗ ΤΥΧΗ
ΕΔΟΞΕ ΤΗ ΒΟΥΛΗ
ΤΗ ΟΛΥΜΠΙΚΗ
ΦΛΑΒΙΟΣ ΦΥΛΑΞ
ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΥ
ΣΟΦΙΣΤΗΣ
ΘΕΣΣΑΛΩΝ
ΣΥΝΕΔΡΟΣ
ΑΘΗΝΑΙΩΝ
ΑΡΕΟΠΑΓΕΙΤΗΣ

TILL LYCKA
RÅDET FATTADE BESLUT [om stenen]
DET OLYMPISKA
FLABIOS VÅKTARE
SON TILL ALEXANDER FRÅN THESSALIEN
SOFIST
MEDLEM AV THESSALERNAS
RÅDGIVANDE FÖRSAMLING
DOMARE I ATHENARNAS
AREOPAGISKA RÅD

Tredje deklinationens diftongstammar βασιλεύς, ναῦς och βοῦς

Substantiv med nominativ på -εύς, exempelvis βασιλεύς, har genom avljud två stamvarianter: βασιλ-ευ och βασιλ-η(F).

Digammat -(F)- har dock fallit bort mellan stammens η och kasusändelsernas vokaler. Vidare har i genitiv singularis kombinationen -η-ος bytts mot -ε-ως genom *kvantitetsomställning*, jfr πόλις, πόλεως.

stamvarianter		βασιλ-ευ/ βασιλ-η(F)	
Singularis	Mask.	<i>kungen</i>	
Nominativ	ὁ	βασιλεύς	< βασιλευ-ς
Genitiv	τοῦ	βασιλέως	< βασιλη-ος
Dativ	τῷ	βασιλεῖ	< βασιλη-ι
Akusativ	τὸν	βασιλέα	< βασιλη-α
Pluralis		<i>kungarna</i>	
Nominativ	οἱ	βασιλεῖς	< βασιλη-ες
Genitiv	τῶν	βασιλέων	
Dativ	τοῖς	βασιλεῦσι(ν)	
Akusativ	τοὺς	βασιλέας	

Vi avslutar med två andra frekventa diftongstammar, nämligen ναῦς, ἡ [ναυ/νη(F)] 'skepp' och βοῦς, ὁ, ἡ [βου/βο(F)] oxe, ko.

	Sing.	Plur.	Sing.	Plur.
Nom.	ναῦς	νῆες	βοῦς	βόες
Gen.	νεώς	νεῶν	βοός	βοῶν
Dat.	νηί	ναυσί(ν)	βοί	βουσί
Ack.	ναῦν	ναῦς	βοῦν	βοῦς

Uppgift 10:3 Översättningsmeningar

1 Πολλὰς ναῦς μακρὰς ὁ Ξέρξης κατεσκεύασεν.

2 Οἱ δὲ συγγραφεῖς λέγουσιν, ὅτι τὰ ἱστία

τῶν νεῶν τὸ πέλαγος κατεκάλυπεν. (p.g.a.skeppens mängd!)

1 ναῦς μακρά, ἡ krigsskepp - κατα-σκευάζω jag utrustar

2 συγγραφεύς, ἕως ὁ författare - ἱστίον, ου τό segel
πέλαγος, πελάγους, τό hav - κατα-καλύπτω jag döljer

Uppgift 10:4 Odysseus och Solgudens oxar

- 1 Καθεύδοντος τοῦ Ὀδυσσέως οἱ ἄνδρες ἔσφαξαν τοὺς βοῦς τοῦ Ἡλίου.
- 2 Ὁ δὲ Ἥλιος δεινῶς ὠργίζετο τῷ Ὀδυσσεὶ τούτου ἔνεκα.
- 3 Ὁ δὲ Ὀδυσσεὺς πολλὰ κατὰ θάλατταν μογήσας ἑπτὰ ἔτη ἐν τῇ νήσῳ τῆς Καλυψοῦς ἦν.
- 4 Ἐπειτα ὁ Ζεὺς ἔπεμψε πρὸς αὐτὴν τὸν Ἑρμῆν κελεύων οἴκαδε ἀποπέμψαι.

- 1 **καθεύδω** jag sover - Ὀδυσσεύς, ἕως ὁ Odysseus; *fristående gen.* - ἄνθρωπος, ἄμδρός, ὁ man - σφάττω jag slaktar (stam σφαγ), *fut.* σφάξω, *aor.* ἔσφαξα - βοῦς, βοός, ὁ, ἡ oxe, ko βοῦς här *ack. plur.* se S 42, BJ 94 - Ἥλιος, ου, ὁ sol, Helios
- 2 **δεινῶς** *adverb* förskräckligt, mycket - ὠργίζω jag gör vred, *pass.* vredgas, *m. dat.* ἔνεκα *efterställd prep. m. gen.* för ...skull
- 3 **κατά** *prep. m. ack.* längs, utmed, på - μογήω jag tåler, lider ἔτος, ἔτους, τό år - νῆσος, ου, ἡ ö - Καλυψῶ, οῦς, ἡ Kalypso, jfr böjningen av Λητώ, οῦς S 43, BJ 90
- 4 **ἔπειτα** därefter - πρὸς *prep. m. ack.* 'till' - Ἑρμῆς, οὔ, ὁ Hermes, böjs som πολίτης, ου *s. 26* - κελεύω jag befäller οἴκαδε hem - ἀπο-πέμπω jag skickar i väg, låter fara vidare

Uppgift 10:5 Repetera stammarna på σ, halvvokal och diftong!

<i>blomma</i> (N)	<i>tydlig</i> (Adjektiv MF o. N)	<i>stad</i> (F)	<i>konung</i> (M)
ἄνθος	σαφής, -ές	πόλις	βασιλεύς
ἄνθους*	σαφοῦς	πόλεως**	βασιλέως***
ἄνθει	σαφεῖ	πόλει	βασιλεῖ
ἄνθος	σαφεῖ, -ές	πόλιν	βασιλέα
ἄνθη	σαφεῖς, -ῆ	πόλεις	βασιλεῖς
ἄνθων	σαφῶν	πόλεων	βασιλέων
ἄνθεσι	σαφέσι	πόλεσι	βασιλεῦσι
ἄνθη	σαφεῖς, -ῆ	πόλεις	βασιλέας

*urspr. ἀνθεσ-ος

**urspr. πολη-ος

*** urspr. βασιλη-ος

Kontraktions- 1. När ε- och ο-ljud stöter samman, skrivs kontraktionsresultatet ου.

regler: 2. När ε- och ε-ljud stöter samman, skrivs kontraktionsresultatet ει.

3. När α- och ε-ljud stöter samman, segnar det ljud som står först.

F A C I T

Uppgift 10:1 Katten och fåglarna

Sedan en katt hört att några fåglar var sjuka och sedan han klätt ut sig till läkare, kom han till dem. Katten frågade dem hur de mådde. Fåglarna svarade: ”Bra, om du bara går härifrån.”

Uppgift 10:2 Konjunktiv och optativ

- 1 Måtte du älska sanningen! *Presens optativ* (önskan)
- 2 Olivträdet skulle kunna ge oss skugga. *Modus potentialis*
- 3 Xenofon skickade efter grekerna, för att han skulle rådslå med dem. *Oblik optativ*
- 4 Vi kommer att göra allt för att (vi ska) rädda dig. *Pres. konj. i avsiktsbetsats*

Uppgift 10:3

- 1 Xerxes utrustade många krigsskepp.
- 2 Historieförfattarna berättar att seglen på skeppen dolde havet.

Uppgift 10:4 Odysseus och Solgudens oxar

- 1 Medan Odysseus sov slaktade männen Helios oxar.
- 2 Helios vredgades mycket på Odysseus för denna saks skull.
- 3 Sedan Odysseus utstått mycket på havet, var han sju år på Kalypsos ö.
- 4 Därefter skickade Zeus Hermes till henne med befallning att sända iväg Odysseus hem.

Slutuppgift 10

När du är färdig med övningsuppgifterna 10:1-10:4, översätt följande meningar!

Använd - om det behövs - den alfabetiska ordlistan i Från alfa till Antigone!

- 1 Ἐνόμιζον τὸν Κῦρον βασιλέα εἶναι.
- 2 Γένοιτο τοῦτο. (γίγνομαι bli, inträffa, hända)
- 3 Λέγοι τις ἂν τάδε.
- 4 Ἡρώτησε τοὺς ἀγγέλλους, τί βουλοῖντο. (ερωτάω 'jag frågar')
- 5 Ἦλθομεν ἵνα τὸ τέκνον ἴδοιμεν. (ὁράω 'jag ser')